

III. Z DZIEJÓW NAUKI HISTORII PRAWA

JANUSZ MAŁŁEK (Toruń)

Międzynarodowa Komisja do Badania Historii Zgromadzeń Stanowych i Instytucji Parlamentarnych (1936-2008) i udział w niej polskich badaczy

Inicjatywa powołania do życia międzynarodowej komisji historyków i historyków prawa do badania dziejów stanów pojawiła się po raz pierwszy na VII Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w roku 1933, w Warszawie. Na posiedzeniu plenarnym Kongresu w dniu 21 sierpnia 1933 r. Stanisław Kutrzeba (1876-1946) wygłosił referat o zasadach, na których opiera się władza zwierzchnia, z jednej strony, oraz zasadach wolności czy swobód, do których odwołuje się społeczeństwo, z drugiej strony; analiza ta dotyczyła dziejów stanów w Europie od średniowiecza po czasy współczesne („Les principes de l'autorité et de la liberté, dans l'histoire des Etats de l'Europe depuis l'époque du Moyen Age jusqu'à l'époque contemporaine”)¹. Karol Górski, uczestnik tego kongresu, pisał po kilkudziesięciu latach, iż na kongresie tym właśnie Stanisław Kutrzeba wystąpił z propozycją niezwykle ważną dla przyszłości badań nad dziejami stanów czy w ogóle parlamentaryzmu i systemów politycznych w Europie w kontekście porównawczym². Ostatnio John Rogister³ pisze, iż inicjatorami utworzenia Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblées d'États (CIHAE), czyli Międzynarodowej Komisji do Badania Historii Zgromadzeń Stanowych na wspomnianym Kongresie w War-

¹ *Programme des Travaux du Congrès. VIIe Congrès International des Sciences Historiques, Varsovie du 21 Au 28 Aout 1933*, s. 10. Zob. też W. Uruszczak, *Stanisław Kutrzeba (1876-1946). Człowiek i dzieło*, [w:] Stanisław Kutrzeba, Kraków 1998, s. 18.

² K. Górski, *XVIII Session of the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions in Rostock*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 19, nr 1 (1967), s. 219-221.

³ J. Rogister, *The International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions – Commission Internationale pour l'Histoire Assemblées d'Etats: aims and achievements over seventy years, 1936-2006*, „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 27, 2007, edited by H.J. Cohn, s. 1.

szawie byli dwaj historycy: Belg Emile Lousse (1905-1986) i Francuz François Olivier-Martin (1879-1952), profesor prawa na Sorbonie. Wydaje się, że inicjatywa Kutrzeby znalazła wówczas poparcie tych badaczy i podjęli się oni, już samodzielnie, jej realizacji. Co prawda Stanisław Kutrzeba uczestniczył w VIII Kongresie Nauk Historycznych w Zürichu w 1938 r., i miał tam referat, porównując uwarunkowania rozwoju stanów w Europie Zachodniej i Wschodniej („Les principes du développement des états en Europe occidentale et orientale”⁴), to jednak we władzach tej nowej komisji go nie odnajdujemy.

Prace wstępne nad zorganizowaniem Komisji zostały zakończone już dwa lata później, jednakże formalne uznanie nastąpiło na posiedzeniu Międzynarodowego Komitetu Nauk Historycznych (MKNH) w kwietniu 1936 r., w Bukareszcie. Komisja była 23. gremium afiliowanym przy MKNH. Nominowano władze komisji w następującym składzie: Alfred Coville (1860-1942), członek l’Academie des Inscriptions et Belleres-Lettres, później prezydent Société de l’Histoire France, mediewista, autor prac o dziejach stanów Normandii w średniowieczu, wiceprezydent Pier-Silvero Leicht (1874-1956), włoski senator, profesor uniwersytetu w Rzymie, specjalizujący się w dziejach stanów Friulu i edytor źródeł do historii dawnych parlamentów na wyspach włoskich, sekretarz, wspomniany już Emil Lousse, najmłodszy z nich, profesor uniwersytetu w Louvain. We władzach Komisji nie znalazł się prof. François Olivier-Martin, zapewne z powodu pełnienia innych funkcji w stowarzyszeniach naukowych. Pierwsze oficjalne posiedzenie Komisji miało miejsce przy okazji konferencji francuskiego stowarzyszenia historyków prawa (Société de l’Histoire de Droit) w dniach od 10-12 czerwca 1936 r. w Lozannie. I tę datę uznaje się za początek działalności Międzynarodowej Komisji Zgromadzeń Stanowych. Z kolei w roku 1937 w Paryżu zebrała się Komisja już osobno⁵, a w 1938 r. na VIII Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w Zurychu zarząd Komisji uzyskał – jak można sądzić – potwierdzenie w dotychczasowym skromnym 3-osobowym składzie. W konferencji w 1939 r. w Dijon uczestniczyło 26 badaczy z Belgii, Czechosłowacji, Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec, Węgier, Włoch, Holandii, Polski, Hiszpanii, Szwajcarii i Stanów Zjednoczonych.

Od początku działania Komisji głównym animatorem jej prac był Emil Lousse. On to zainspirował wydawanie serii: „Études présentées a la Commission Internationale pour l’Histoire des Assemblées d’États. Studies presented to the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions”. Pierwszy tom wyszedł drukiem już w 1937 w t. IX „Bulletin of the International Committee of Historical Sciences”. Bibliografia

⁴ VIII Congrès International des Sciences Historiques, Zürich 1938, T. II, Paris (1938), s. 324.

⁵ A. Coville, *Histoire des Assemblées d’États, Studies presented to the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions*, Bruxelles 1967, s. 5-6; J. Rogister, op. cit., s. 1-2.

tej serii za lata 1937-2001 notuje 80 tomów⁶. Lousse uruchomił osobną serię sekcji belgijskiej ICHRPI, noszącą tytuł „Anciens Pays et Assembles d'Etats/ Standen en Landen”. W serii tej opublikował w latach 60. i 70. kilka artykułów Karol Górski⁷.

Pracę Komisji przerwała nieomal całkowicie II wojna światowa. W 1942 r. zmarł prezydent Komisji A. Coville. Jedyne sekretarz Komisji Emil Lousse w warunkach okupowanej Belgii kontynuował serię „Études”, publikując 4 tomy w latach 1940-1943, m.in. własną pracę *La Société d'Ancien Régime*, która spotkała się z wielkim zainteresowaniem zwłaszcza w USA. Komitety narodowe Komisji przetrwały w Belgii, Wielkiej Brytanii i Francji. Po zakończeniu II wojny światowej Międzynarodowy Komitet Nauk Historycznych przeanalizował sytuację we wszystkich swoich 23 komisjach i uznał, iż Komisja, którą się zajmujemy, jest w stanie podjąć na nowo swoją działalność, zwłaszcza że 8 krajów wyraziło taką gotowość. W 1949 r. na prezydenta Komisji powołano prof. Helen Cam (1885-1968). Przy odnowieniu prac Komisji duże zasługi, tak jak w latach 30., wniósł Olivier-Martin.

W 1950 r., w Paryżu, po 11 latach przerwy miała miejsce pierwsza po wojnie konferencja odnowionej Komisji. W obradach uczestniczyli przedstawiciele z 11 krajów. Na czele Komisji stali teraz: prezydent Helen Cam, profesor mediewistyki na uniwersytetach w Londynie i Harvarda (USA), i dotychczasowy sekretarz generalny Emil Lousse. Wzajemne relacje między Cam i Lousse'em były nie łatwe, jak pisze Helmut G. Koenigsberger⁸, może dlatego że Lousse był zagorzałym zwolennikiem szkoły korporacyjnej, a Cam instytucjonalnej. W grudniu 1951 r. dołączyła do CIHAE podkomisja w USA. W latach 40. i w pierwszych latach 50. nie udało się natomiast odnowić kontaktów z dawnymi członkami z Europy Środkowo-Wschodniej, takich jak Heinrich Sproemberg (1899-1966) z NRD, Karol Górski (1903-1988) z Polski czy Elemer Malyusz (1898-1989) z Węgier. Zamknięte drzwi oddzielające badaczy z dwóch części Europy nieco uchyliły się po śmierci Stalina w 1953 r., a zwłaszcza po Polskim Październiku 1956 r. I tak, na kongresie w Rzymie w 1955 r. nawiązano kontakty z historykami z ZSRR, ale zaczęli oni drukować swoje prace w serii Komisji „Études” dopiero w latach 60. (L. Czerepnin, A. Lublinskaja, E.V. Gutnova i in.). Był na tej konferencji w Rzymie, po raz pierwszy od czasów wojny, polski historyk prawa Bogusław Leśnodorski.

⁶ Bibliografia ta opublikowana jest w czasopiśmie: „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 22, 2002, s. 251-279.

⁷ K. Górski, *La fonction de „gubernator” en Prusse et son évolution, Anciens Pays et Assembles d'États*, t. XIX, Louvain-Paris 1960, s. 147-151; tenże, *Un traité polonais de politique au XVIe siècle et influences de Buridan en Pologne*; ibidem, T. XXXIX, Bruxelles 1966, s. 67-83; tenże, *Le problème de influence liégeises sur le chapitre de Warmie aux XVe et XVIe siècles*, ibidem, t. XXXII, Louvain-Paris 1964, s. 17-26.

⁸ H.G. Koenigsberger, *Emile Lousse: A Personal Appreciation*, „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 7, Part 2, December 1987, s. 111-113.

Z kolei na konferencji Komisji odbywanej równoległe z Société d'Histoire du Droit w Paryżu od 3 do 8 czerwca 1957 r. uczestniczyli: Juliusz Bardach, Michał Szaniecki i Jakub Sawicki⁹. Adam Vetulani, który miał wygłosić referat na konferencji Société d'Histoire du Droit, nie dostał paszportu¹⁰. W sprawozdaniu z obrad, drukowanym w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym”, napisał: „Z Polski zgłoszone były dwa referaty: prof. Vetulaniego i Szanieckiego. Niestety jednak prof. Vetulani – ze względu na trudności dewizowe nie mógł do Paryża dojechać”¹¹. Dodajmy rzecz ważną, że jeszcze w 1950 r. z inicjatywy prof. Cam nastąpiła zmiana nazwy Komisji w związku z trudnościami przetłumaczenia nazwy w języku francuskim na język angielski. Od tego momentu oficjalna nazwa Komisji brzmi następująco: „International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions (ICHRPI) – Commission Internationale pour l’Histoire des Assemblées d’Etats (CIHAE)”¹². Liczebność Komisji rosła z roku na rok i w 1955 r. na konferencji w Rzymie było już 40 uczestników z 17 krajów, w 1960 r. w Sztokholmie aż 270 uczestników z 31 krajów. Już w roku 1958 członkami Komisji byli: Juliusz Bardach, Karol Górski, Karol Koranyi, Bogusław Leśnodorski, Józef Matuszewski, Jakub Sawicki i Michał Szaniecki¹². W 1960 r. nowym prezydentem Komisji obrano prof. Emila Lousse’a, a prof. Cam została honorowym prezydentem. Natomiast Helmut G. Koenigsberger, profesor historii w King’s College z uniwersytetu w Londynie, został sekretarzem generalnym¹³. W Sztokholmie spadł z porządku dziennego referat Karola Koranyiego z powodu jego nieobecności. Natomiast w księdze pamiątkowej wręczonej prezydentowi Komisji Helen Cam znalazły się teksty Karola Koranyiego i Karola Górskiego¹⁴. W posiedzeniach Komisji uczestniczył Aleksander Gieysztor, który napisał krótkie sprawozdanie z jej obrad¹⁵. W odtworzeniu kontaktów z badaczami z Europy Środkowo-Wschodniej wielkie zasługi miał znów Emil Lousse. O jego roli na tym polu w swojej autobiografii Karol Górski pisze na przykładzie własnej osoby:

⁹ J. Bardach i M. Szaniecki, *Doroczna sesja Société d’Histoire du Droit w Paryżu i sesja Commission Internationale pour l’Histoire des Assemblées d’Etats w Paryżu – w dniach 3-8 czerwca 1957 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. IX, z. 2, 1957, s. 439-440.

¹⁰ E. Dziurzyńska, *Wokół francuskich doktoratów honoris causa Adama Vetulaniego*, [w:] *Adam Vetulani 1901-1976*, Kraków 2005, s. 46.

¹¹ *Ibidem*, s. 439.

¹² E. Lousse, *La Commission Internationale pour l’Histoire des Assemblées d’Etats (1952-1958), Xe Congrès International des Sciences Historiques*, Rome 1955, Louvain-Paris 1958, s. 235-254, na s. 251-254 spis członków Komisji z poszczególnych krajów.

¹³ Ten fragment został opracowany w oparciu o informacje zawarte w artykułach Helen M. Cam, *The Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions 1936-1966*, XIIe Congrès International des Sciences Historiques, Wien 1965, s. IX-XII i J. Rogister, op. cit. s. 2-3.

¹⁴ Album Helen Maud Cam, t. 1, Louvain-Paris 1960.

¹⁵ A. Gieysztor, *Zebranie Komisji Historii Zgromadzeń Stanowych*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XIII, 1961, s. 241.

Późną jesienią 1957 r. nawiązałem korespondencję z profesorem Emilem Lousse'm z Lowanium, zgłaszając udział w Międzynarodowej Komisji dla Historii Zgromadzeń Stanowych i Parlamentarnych, założonej podczas kongresu w Warszawie. Adres jego dał mi Karol Górski, który zachęcał mnie do nawiązania stosunków. Tak też się stało. Jako członek Komisji otrzymywałem kolejne tomy jej wydawnictw, publikowanych przez Emila Lousse'a oraz wydawany przez niego rocznik »Anciens Pays«. Dało mi to możliwość szybkiego zapoznania się z dorobkiem ostatnich dwudziestu lat na zachodzie i wschodzie Europy, a zarazem ułatwiało przemyślenie i lepsze zrozumienie tekstów drukowanych w Aktach Stanów (Prus Królewskich). Całe lato 1957 czytałem magistralne dzieło Lousse'a o społeczeństwie *ancien régime*. Otwierały się przede mną perspektywy szerokich europejskich horyzontów. Już nie byłem tylko historykiem Pomorza¹⁶.

Przypomnijmy, iż Karol Górski spotykał się z Emilem Lousse'em na Międzynarodowych Kongresach Nauk Historycznych w Warszawie w 1933 r. i w Zurychu w 1938 r.¹⁷ W spuściźnie rękopiśmiennej Karola Górskiego, przechowywanej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, zachował się zeszyt, rodzaj pamiętnika, w którym odnajdujemy informacje o kontaktach Karola Górskiego z Międzynarodową Komisją Historii Zgromadzeń Stanowych. Omawiałem je już gdzie indziej¹⁸, ale warto są moim zdaniem w tym tekście ponownego przytoczenia. Oto one:

„Tegoż roku (1958) otrzymałem zaproszenie do Belgii na sesję Commission Internationale, której członkiem zostałem w r. 1957. Otrzymałem poparcie prof. Bardacha, ale nie dopilnowałem rzeczy osobiście latem i mnie utracili. Ale łamy »Ancien Pays« miałem otwarte i raz po raz publikowałem artykuły dzięki życzliwości prof. Lousse'a. Zobaczyłem się z nim dopiero po 8 latach w r. 1966”.

I następny fragment:

„W 1959 r. rozpocząłem starania o stypendium na 3 miesiące do Francji i Belgii. Chciałem nawiązać stosunki z Międzynarodową Komisją Historii Zgromadzeń Stanowych... Stypendium przyznano i utracono. Paszportu nie dostałem”.

Wracając do dziejów instytucjonalnych Komisji, kolejną datą w jej dziejach był Międzynarodowy Kongres Nauk Historycznych w 1965 r. we Wiedniu. Tym razem uczestniczyło w pracach Komisji 290 badaczy z 31 krajów. Emil Lousse został tutaj ponownie wybrany na prezydenta przez aklamację. Dla uczestnictwa polskich badaczy w pracach komisji ważne znaczenie miała konferencja w Rostoku (NRD) w 1966 r. Karol Górski w sprawozdaniu z tej konferencji pisał:

¹⁶ K. Górski, *Autobiografia naukowa*, pod red. W. Sieradzana, Toruń 2003, s. 98-99.

¹⁷ J. Małek, *The contribution of Karol Górski in introducing research on the estates into Polish historiography*, „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 20, 2000, s. 247.

¹⁸ Ibidem, s. 250.

„Konferencja w Rostocku w dniach 29 VIII – 2 IX 1966 była pierwszą zwołaną na terenie kraju socjalistycznego. Wzięło w niej udział ponad 50 uczestników z 12 krajów”.

Z Polski poza Karolem Górskim z Torunia uczestniczyli późniejsi profesorowie: doc. dr Henryk Olszewski z Poznania i dr Stanisław Russocki. W pamiętniku o tym spotkaniu tak pisze Karol Górski:

„We wrześniu 1966 r. wyjazd z delegacją P[olskiego] T[owarzystwa] H[istorycznego], Russocki, Olszewski, do Rostocku. Spotkania z Lousse, [Peterem] Spuffordem [z Cambridge], [Ernstem-Percy] Schrammem, [Gerhardem] Oestereichem, [Vaclavem] Vaneckiem [z Pragi]... Wreszcie spotkanie z Commission...”

Dodajmy, że były to spotkania z czołówką europejskich mediewistów i nowożytników. Uczestniczyłem w tej konferencji przez kilka godzin jako słuchacz, gdyż przebywałem wówczas jako opiekun grupy studentów historii UMK w ramach wymiany z Uniwersytetem w Greifswaldzie. W drukowanej *Autobiografii*... Karol Górski napisał o tej konferencji więcej. Oto jego wypowiedź:

„Okazało się, że stoję na tym samym szczeblu co oni i że słuchają mnie z uwagą. Okazało się, że na etapie rozwoju kulturalnego, na jakim byłem, ważniejsze były rozmowy i konfrontacje niż czytanie starej literatury”¹⁹.

Szczególnie ważny dla polskich historyków był XIII Międzynarodowy Kongres Nauki Historycznej w Moskwie i obrady samej Komisji, najpierw w Warszawie od 10 do 12 sierpnia 1970 r., a potem w Moskwie od 21 do 22 sierpnia 1970 r. Już w maju 1969 r. powołano do życia Komisję dziejów parlamentaryzmu przy Komitecie Nauk Historycznych PAN, czyli polską podkomisję CIHAE, w składzie: profesorowie Juliusz Bardach, Marian Biskup, Aleksander Gieysztor, Karol Górski, Konstanty Grzybowski, Bogusław Leśnodorski, Marian Małowist, Józef Matuszewski, Jakub Sawicki, docenci: Henryk Olszewski i Stanisław Russocki. Jej przewodnictwem objął Konstanty Grzybowski, sekretarzem został Stanisław Russocki²⁰. W 1970 r. zakończył swoją kadencję na stanowisku prezydenta Komisji Emil Lousse. Nowym prezydentem obrano Włocha Antonio Marongiu (1902-1989), profesora uniwersytetów najpierw w Pizie, a potem w Rzymie, autora prac z dziejów parlamentaryzmu włoskiego w średniowieczu, z kolei wiceprezydentem został Juliusz Bardach. Sekcja polska Komisji została powiększona o nowych członków. Byli to: Władysław Czapliński, Józef Andrzej Gierowski, Adam Vetulani, Irena Janosz-Biskupowa, Wojciech Bartel i Stanisław Salmonowicz²¹. Polska

¹⁹ K. Górski, *Autobiografia*..., s. 125.

²⁰ S. Russocki, *Przed warszawskim posiedzeniem Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblées d'États*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 22, 1970, s. 281-282.

²¹ M. Sczaniecki, *Obrady Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblées d'États w Warszawie i Moskwie*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 23, z. 1, 1971, s. 266-267.

była po raz pierwszy organizatorem konferencji Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblées d'États²². Pokłosiem konferencji w Warszawie i w Moskwie był tom LII „Études”. Tom został zadedykowany nieżyjącym już członkom Komisji: Konstantemu Grzybowskiemu (1901-1970), Zygmuntowi M. Jedlickiemu (1899-1954), Karolowi Koranyiemu (1897-1964), Stanisławowi Kutrzebie (1876-1946) i Zygmuntowi Wojciechowskiemu (1900-1955). Nagły zgon Konstantego Grzybowskiego spowodował, iż przewodnictwo sekcji polskiej objął Michał Szczaniecki. Kolejnymi konferencjami, w których uczestniczyli polscy badacze parlamentaryzmu, były konferencje w Szekesfehervár i Budapeszcie w dniach od 28-31 sierpnia 1972 r.²³ oraz we Freiburgu w Badenii w 1973 r. W tej pierwszej konferencji uczestniczyli z referatami: Juliusz Bardach, Stanisław Russocki, Karol Górski i Józef Andrzej Gierowski. O konferencjach tych pisze Karol Górski w przywoływanej już *Autobiografii*:

„W latach następnych brałem udział w sesjach komisji »stanowej« na Węgrzech (1972) i we Fryburgu Badeńskim, gdzie mimo zarysowującego się odprężenia panowała atmosfera mroźna”²⁴.

Było to niewątpliwie związane z sytuacją polityczną jaka się wytworzyła po inwazji wojsk radzieckich na Czechosłowację w 1968 r. Problematyka prawna i stanowa znalazła się w artykułach Stanisława Russockiego i Juliusza Bardacha w tomie przygotowanym przez polskich historyków na XIV Międzynarodowy Kongres Nauk Historycznych w San Francisco w r. 1975²⁵. Wracając do dziejów samej Komisji, po 10-leciu prezydencji Antonio Marongiu (1970-1980)²⁶ na nowego prezydenta na Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w Bukareszcie w 1980 r. wybrano Helmuta G. Koenigsbergera (ur. 1918), a wiceprezydentem został Stanisław Russocki²⁷. Jednak już wcześniej, w 1977 r., odpowiedzialnym za wydawnictwa Komisji został Brytyjczyk John Rogister, profesor uniwersytetu w Durham. Z jego inicjatywy powołano do życia w 1981 r. osobne czasopismo, organ Komisji „Parliaments,

²² XIIIe Congrès International des Science Historiques, Moscou 1970, *Études présentées à la Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblées d'États/ Studies presented to the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions, Varsovie-Moscou, Varsovie 1975.*

²³ K. Górski, *Międzynarodowa Komisja Historii Parlamentaryzmu*, „Kwartalnik Historyczny”, t. 80, 1973, s. 516-518; tenże, *Sesja Międzynarodowej Komisji Historii Parlamentaryzmu*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 25, z. 1, 1973, s. 255-256.

²⁴ K. Górski, *Autobiografia...*, s. 128.

²⁵ *Poland at the 14th International Congress of Historical Sciences in San Francisco*, Wrocław 1975, s. 7-21, 45-65.

²⁶ S. Russocki, *Antonio Marongiu (1902-1989)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 42, 1990, s. 205-206.

²⁷ H. Izdebski, *Historycy prawa na XV Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w Bukareszcie*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 33, 1981, s. 257-258.

Estates and Representation”, najpierw publikowane w domu wydawniczym Gilian Page at Pageant Publishing, a później w wydawnictwie Ashgate. W sumie do 2008 r. ukazało się 27 tomów tego czasopisma (najpierw półrocznika, obecnie rocznika). Redaktorami byli kolejno: J.M.J. Rogister (1981-1990), A.F. Upton (1995-2001), Henry J. Cohn (2001-2007), A.F. Cowan (2007-). W 1982 r. na konferencji w Perugii z referatem był Waław Uruszczak²⁸. W 1985 r. na Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w Stuttgarcie nowym prezydentem Komisji został wybrany Salvo Mastellone (ur. 1920), profesor uniwersytetu we Florencji. On to z okazji 50-lecia Komisji opublikował artykuł poświęcony jej dziejom w minionym półwieczu²⁹. Lata 80. nie sprzyjały jednak większemu zaangażowaniu polskich badaczy w pracach Komisji. Sytuacja polityczna w Polsce, a także brak dewiz na wyjazdy na konferencje hamowały zainteresowanie pracami Komisji. Na konferencjach reprezentował Polskę Stanisław Russocki – wiceprezydent Komisji. W 1987 r. na konferencji w Bernie z Polski był tylko jeden referent, Janusz Małłek³⁰. Został on wówczas wybrany na członka Komisji z inicjatywy Helmuta Koenigsbergera i Karola Górskiego. W 1988 r. w konferencji w Durham i Londynie brało udział z referatami dwóch Polaków: Janusz Małłek i Waław Uruszczak³¹. Z kolei na konferencji w Hadze w 1990 r. uczestniczyli Marian Biskup i Janusz Małłek³². Bardziej liczna była delegacja polska na konferencji w Paryżu w 1989 r. Obok Stanisława Russockiego uczestniczyli w niej Katarzyna Sójka-Zielińska, Waław Uruszczak, Marek Wąsowicz i Janusz Małłek. W konferencjach tych aktywny udział brał Jacek Jędruch z USA, żołnierz AK, dr fizyki, autor interesującej książki o polskim parlamentarystyce i, co najważniejsze, opublikowanej w języku angielskim³³. W roku 1990 na konferencji w Madrycie (Komisja w tym roku zbierała się dwa razy, w Hadze i w Madrycie) został on wybrany na skarbnika Komisji. Po jego zgonie w wyniku wypadku, w 1955 r., w Atenach funkcję skarbnika objęła po nim jego żona Ewa Jędruch³⁴. Tam też nastąpiła zmiana na urzędzie prezydenta Komisji: na prezydenta wybrano Johna Rogistera. Pełnił on ten urząd w latach 1990-1999. Za jego sugestią zmieniono statut Komisji, umożliwiając większy wpływ członków na wybór

²⁸ „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 22, 2002, s. 271.

²⁹ S. Mastellone, *The 50th Anniversary of the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions 1936-1989*, „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 7, Part 1, June 1987, s. 1-8.

³⁰ Referat ten został opublikowany w „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 8, Part 2, December 1988, 131-147.

³¹ Referaty te zostały opublikowane w „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 10, Part 2, s. 165-176 i 177-187.

³² H.W. Blom, W.P. Blockmans, H. de Schepper (red.), *Bicameralisme*, Haga 1992, s. 501.

³³ Jacek Jędruch. Foreword by Norman Davies, *Constitutions, Elections, Legislatures of Poland, 1493-1993. A Guide to Their History*, Pittsburgh 1982.

³⁴ W. Uruszczak, *Jacek Jędruch (1927-1995)*, „Czasopismo-Prawno-Historyczne”, t. 49, 1997, s. 385-386.

władz Komisji. Na okres prezydentury Johna Rogistera przypadł upadek systemu sowieckiego w Europie Środkowo-Wschodniej i Wschodniej. Otworzyło to nowe możliwości rozszerzenia działalności Komisji na tę część Europy. Już w 1991 r. odbył się kongres w Warszawie w związku z 200-leciem Konstytucji 3 maja. Głównymi organizatorami byli: Stanisław Russocki i Wanda Sudnik. W konferencji uczestniczyło 70 osób z 40 krajów³⁵. Otwarcie Komisji na wschód okazało się przez szereg lat trudne do zrealizowania, tym razem z powodów ekonomicznych. Na konferencji w Lizbonie w 1992 r. poza prof. Januszem Justyńskim z Torunia nie było nikogo nie tylko z Polski ale i z całej Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej³⁶. Od lat 80. aż do teraz Komisja zbiera się regularnie raz na rok. Za prezydentury Wilhelama Braundera (1999-2007) nastąpiło pogłębienie kontaktów z uczonymi z naszej części Europy. Miejsca, w których obradowała Komisja, a więc Gjør-Budapeszt (2003), Praga (2004), Kraków (2005), same o tym świadczą. Po wycofaniu się z prac Komisji z powodu choroby Stanisława Russockiego, wiceprezydentem został w 1996 r. Janusz Małek. Bardzo ważna była 56. konferencja Komisji zorganizowana przez Wacława Uruszczaka i jego współpracowników, Kazimierza Barana i Annę Karabowicz, w dniach od 5 do 8 września 2005 r. w Krakowie i Radomiu, w związku z 500-leciem konstytucji *Nihil novi*³⁷. Zgromadziła ponad 100 uczestników. Materiały pokonferencyjne zostały opublikowane w językach kongresowych w opasłym, prawie 700 stron liczącym tomie, dedykowanym zmarłemu członkowi Komisji: Jackowi Jędruchowi i Stanisławowi Russockiemu (1930-2002)³⁸. Na ostatniej konferencji w Edynburgu i St. Andrews nowym prezydentem została Maria Sofia Corciulo, profesor uniwersytetu w Rzymie, jednym z wiceprezydentów został ponownie Janusz Małek, natomiast dr hab. Jolancie Choińskiej-Mice, wicedyrektorowi Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, powierzono przewodniczenie sekcji polskiej ICHRPI i jej odnowienie³⁹. W obradach tej konferencji uczestniczyli też z referatami młodszy badacze z Polski, dr Władysław Pęksa i mgr Anna Korabowicz, obydwoje z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Reasumując przegląd organizacyjnej działalności International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions i udział

³⁵ W. Sudnik, 41. *Sesja Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblées d'États et du Parlamentarisme w Warszawie*, „Czasopismo-Prawno Historyczne”, t. 44, s. 1-2, 1992, s. 227-228.

³⁶ J. Justyński, 42. *Sesja International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions w Lizbonie*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 44, 1992, s. 229.

³⁷ A. Korabowicz, *Międzynarodowa konferencja. Podział władzy i parlamentaryzm w przeszłości i współcześnie. Prawo – doktryna – praktyka. Kraków-Radom 5-8 IX 2005 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. 58, z. 1, s. 335-336.

³⁸ *Separation of Powers and Parlamentarism. The Past and the Present. Law, Doctrine, Practice. 56th Conference of International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions in Cracow and Radom (5-8 September 2005)*, Warszawa 2007. Zob. też W. Uruszczak, S. Russocki (1930-2002), „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 22, 2002, s. 288-290.

³⁹ „Parliaments, Estates and Representation”, Vol. 27, 2007, s. 273-274.

w niej polskich badaczy, należy stwierdzić, że polscy historycy i historycy prawa współtworzyli tę Komisję, a w latach powojennych w miarę swoich możliwości włączyli się w jej prace. Zorganizowanie sesji Międzynarodowej Komisji w Warszawie w 1970 r., a potem w 1991 r. i wreszcie w Krakowie w 2005 r., wyraźnie świadczy zarówno o potencjale naukowym, jak i o naszych możliwościach organizacyjnych. Sądzę, że w interesie nauki polskiej jest kontynuowanie prac naszych poprzedników.